

τὴν αὐτὴν ἔννοιαν τῆς *ἀντικειμενικῆς πνευματικῆς ἀξίας*, εἰς ἣν καταλήγει ἡ μελέτη τοῦ ἠθικοῦ βίου. Αὕτη ἔδειξεν, ὅτι τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ πρέπει νὰ ἐπιδιώκωνται καὶ νὰ ἐπιτιμῶνται χάριν ἑαυτῶν καὶ οὐχὶ ἔνεκεν τῶν παρακολουθούτων ταῦτα εὐαρέστων συναισθημάτων. Ἡ θρησκευτικὴ τῶν πραγμάτων ἀντίληψις ἐξυψοῖ τὴν ὡς πρὸς τὸ ἐμπειρικὸν κριτήριον τῶν ἠθικῶν πράξεων αὐθεντικὴν ἀρχὴν εἰς τὴν πίστιν, ὅτι πάντα τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ κέκτηνται ἀπόλυτον, ἀφθιτον ἀξίαν. Ἡ πίστις αὕτη εἶνε τελείως ὑπερβατικὴ καὶ ὡς τοιαύτη ἐμπειρικῶς ἀναπόδεικτος. Ἐν τούτοις ὑπάρχει ἐμπειρικὴ τις τῶν πραγμάτων ἐποπτεία, συμφωνοῦσα πρὸς αὐτὴν ἐν τῇ γενικῇ ἑαυτῆς κατευθύνσει. Τοιαύτη εἶνε ἡ *αἰσθητικὴ* θεώρησις.

4. Αἰσθητικὴ θεώρησις.

Μεταξὺ τῆς θεωρητικῆς γνώσεως καὶ τῆς πρακτικῆς δράσεως κεῖται ἡ αἰσθητικὴ θεώρησις, ὡς στενώτατα μετ' αὐτῶν συνδεόμενον πεδίον πνευματικοῦ βίου. Κατὰ τὴν θεωρητικὴν τοῦ κόσμου σπουδὴν ἀναλύομεν διὰ τῆς σκέψεως προσπαθοῦμεν νὰ νοήσωμεν τὰς ιδιότητας αὐτῶν καὶ σχέσεις. Κατὰ τὴν πρακτικὴν ἐνέργειαν ἀντιδρῶμεν πρὸς ταῦτα· πειρῶμεθα δηλονότι νὰ μεταβάλωμεν τὰντικείμενα συμφώνως πρὸς τὴν ἡμετέραν βούλησιν. Κατὰ δὲ τὴν αἰσθητικὴν θεώρησιν οὔτε σκεπτόμεθα οὔτε ἀντιδρῶμεν, ἀλλ' ἀπλῶς θεώμεθα. Ἡ αἰσθητικὴ ἐποπτεία τῶν ἀντικειμένων δὲν ἔχει ὡς σκοπὸν οὔτε τὴν γνῶσιν αὐτῶν οὔτε τὴν ἀντίδρασιν πρὸς ταῦτα, ἀλλὰ μόνον τὴν θεώρησιν τούτων. Ἡ σαφὴς ἔκφρασις τῆς σκέψεως ταύτης ὑφίσταται εἰς τὸν Κάντιον, δισχυρισθέντα ὅτι τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα εἶνε «*ἀνευ συμφέροντος τέρψις*» (interesseloses Wohlgefallen). Πλήν, καίτοι τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα διακρίνεται λίαν ἐπιτυχῶς διὰ τοῦ ὀρισμοῦ τούτου ἐκ τῶν ἄλλων μορφῶν τῆς ὑποκειμενικῆς σχέσεως πρὸς τὰντικείμενα, διότι ἀποδίδεται τὸ πρῶτον εἰς αὐτὸ αὐτοτελὴς ὑπόστασις, ὁ ὀρισμὸς ὅμως οὗτος δὲν ἐπαρκεῖ οὔτε πρὸς κατάληψιν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἡ αἰσθητικὴ ἐποπτεία ἀπέκτησε τὴν αὐτοτελεῖ ὑπόστασιν ταύτην, οὔτε πρὸς κατανόησιν τῆς εἰς αὐτὴν ἀποδιδομένης σημασίας. Διότι ὁ ὀρισμὸς τοῦ Καντίου δὲν λύει δύο ζητήματα, ἐμπεριεχόμενα ἐν τῷ προβλήματι τῆς αἰσθητικῆς, τουτέστι τὸ *ψυχολογικὸν* ζήτημα, ὅπερ ἀπτεται τῆς ἐξελίξεως τῆς αἰσθητικῆς ἐποπτείας καὶ τὸ *μεταφυσικόν*, ὅπερ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀφηρημένην σημασίαν, εἰς ἣν ἐξυψοῦται διὰ τῆς

ἐξελίξεως ταύτης ἢ αἰσθητικῆ ἐποπτεία, καὶ εἰς τὴν σχέσιν τὴν συνδέουσιν τὸ αἰσθητικὸν μετὰ τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ἰδεώδους.

Τὸ πρῶτον τῶν ζητημάτων τούτων ἀνήκει εἰς τὴν ψυχολογίαν τῶν λαῶν καὶ ἀρκεῖ κατ' ἀκολουθίαν ν' ἀνακοινώσωμεν ἐνταῦθα μόνον τὰ γενικὰ συμπεράσματα, τὰ συναγόμενα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ψυχολογικῆς ἀνεξίξεως τῶν τεχνῶν. Ὡς πρὸς τὰ αἰσθητικὰ ἰδανικὰ ὑπάρχει ἡ αὐτὴ σχέση, οἷα ὑφίσταται καὶ ὡς πρὸς τὰ ἠθικὰ καὶ τὰ θρησκευτικὰ ἰδεώδη. Ταῦτα προϋποθέτουσι δηλονότι μεταμόρφωσιν τῶν σκοπῶν, ἧτις δεικνύει μὲν ἤδη εἰς τὰς πρωτογενεστάτας βαθμίδας τὸν πυρῆνα καὶ τὴν ροπὴν πρὸς παραγωγὴν καλαισθητικῶν προϊόντων, ἀλλὰ τὰ καλαισθητικὰ προϊόντα ταῦτα δὲν ἀποτελοῦσιν εἰσέτι ἴδιον αὐτοτελὲς πεδῖον ἀνθρωπίνων προσπαθειῶν καὶ ἀπολαύσεων. Ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει ἐκ τῶν ὑστέρων τὸ κάλλος τῶν ἀντικειμένων, ἄπερ δημιουργεῖ ἀνευ καλλιτεχνικῶν προθέσεων, καθ' ὃν δηλαδὴ τρόπον ἀναπτύσσει τὰς ἠθικὰς ἐκ τῶν ὑλικῶν ροπῶν καὶ τὰς πρωτογενεῖς θρησκευτικὰς ἐννοίας ἐκ τῶν μαγικῶν παραστάσεων, τῶν ἀπορρουσῶν ἐκ τῆς ἀπολαύσεως τοῦ ζῆν ἢ ἐκ τοῦ φόβου τῶν ἀπειλούντων τὴν ζωὴν κινδύνων, Ἐλλὰ συγχρόνως τὰ τρία πεδία τοῦ πνευματικοῦ βίου συνδέονται στενῶς πρὸς ἀλληλα, οὔτως ὥστε ὁ διαποχωρισμὸς αὐτῶν εἶνε ἀυθαίρετος. Ἡ πρωτογενὴς τέχνη ἐξυπηρετεῖ μαγικοὺς σκοποὺς ἢ χρησιμεύει ὡς μέσον συνεννοήσεως τῆς ομάδος ἢ τέλος ὡς στολισμὸς τοῦ σώματος. Ἡ θεωρία, ὅτι καλλιτέχνημά τι ἐμπεριέχει ἐν ἑαυτῷ τὸν σκοπὸν τοῦ εἶνε ἢ τελευταία βαθμὶς τῆς αἰσθητικῆς ἐξελίξεως, ἧτις οὔτε ἀπέβη ἤδη γενικῶς ἰσχύουσα, οὔτε θὰ γίνῃ ποτε τοιαύτη, ἀλλ' ὅσον ἐμπεδοῦται τὸ καλλιτεχνικὸν συναίσθημα, τοσοῦτον τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ ὠφέλιμον ἐμφανίζεται ὑπὸ καλαισθητικὴν μορφήν. Οὔτως ἢ ὑπὸ τοῦ Καντίου καὶ τῆς κλασσικῆς αἰσθητικῆς ἀδίκως περιφρονουμένη «παρυπόστατος ὠραιότης τοῦ στολισμοῦ» («anhängende Schönheit des Schmuckes») εἶνε ἀπαραίτητον τοῦ βίου συστατικὸν στοιχεῖον¹.

Ἐπὶ τὴν ἐποψιν ταύτην τὸ ἑτερογενὲς τῶν σκοπῶν συνδέεται σύναμα ἐν τῇ ἀνεξίξει τῶν τεχνῶν μετὰ τινῶν ἀρχεγονωτάτων σκοπῶν, οἵτινες δεικνύουσιν, ὅτι ἡ περαιτέρω σύνδεσις μετὰ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς θρησκείας ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται καὶ μετὰ τὴν συγκρότησιν τῆς αἰσθητικῆς ἐποπτείας εἰς αὐτοτελὲς

1. Πρβλ. *Völkerpsychologie*, Μέρος I, σελ. 87 καὶ ἐπέκεινα.

πνευματικὸν πεδίου, αἱ ἐκφάνσεις τοῦ ὁποίου δὲν ἀποκαλύπτου-
 σιν ἀμέσως πάντοτε δι' ἐξωτερικῶν γνωρισμάτων τὸν ἠθικὸν καὶ
 τὸν θρησκευτικὸν σκοπὸν. Διὰ τῆς αὐτοτελείας τοῦ αἰσθητικοῦ
 πεδίου, τῆς προσδιούσης εἰς αὐτὸ μίαν ἀξίαν ἐσωτερικὴν, ἄλλως
 ὑφισταμένην ἐν αὐτῷ, τὸ αἰσθητικὸν πεδίου δὲν ἀπομονοῦται
 ἐκ τῶν λοιπῶν τοῦ πνευματικοῦ βίου σφαιρῶν, ἀλλὰ προϋποθέ-
 τει τὴν ὑπαρξιν τούτων, ἡ δὲ εἰρημένη ἀξία δεικνύεται ἐν ιδιαι-
 τέρῃ τινὶ περιπτώσει καταφανέστερον, ὅταν τὸ καλαισθητικὸν
 ἀντικείμενον εὐρίσκειται ἐν μέσῳ τῶν ζωτικῶν ὄρων, εἰς οὓς
 ἀρχικῶς ἀνήκει. Διὸ οὐχὶ εἰς τὰς πινακοθήκας καὶ εἰς τὰς αἰ-
 θούσας τῶν συναυλιῶν προκαλοῦνται αἱ ζωηρότεραι καὶ συγκι-
 νητικώτεραι ἐντυπώσεις ἐπὶ τῇ θεᾷ εἰκόνας τινὸς παριστώσης τὴν
 σταύρωσιν ἢ ἐπὶ τῇ ἀκροάσει κατανυκτικῆς ψαλμωδίας, ἀλλ' ἐν
 τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἡ αὐτοτέλεια τοῦ καλαισθητικοῦ πεδίου δὲν ἀπο-
 σπᾷ αὐτὸ ἐκ τῶν συνθηκῶν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων παρήχθη, ἀλλὰ
 καθιστᾷ τὰς συνθήκας ταύτας πλουσιωτέρας καὶ βαθυτέρας, δεδο-
 μένου ὄντος ὅτι καὶ ἐνταῦθα τὰ ἐγωιστικὰ ἐλατήρια καὶ αἱ
 ἐγωιστικαὶ ροπαί, αἱ ἐνυπάρχουσαι ἐν τῷ αἰσθητικῷ πεδίῳ,
 καθὼς καὶ εἰς τὰς πρωτογενεστέρας τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ θρησκευ-
 τικοῦ βίου βαθμίδας, ἐκτοπίζονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὑπὸ
 τῶν γενικῶς ἀνθρωπίνων ἐλατηρίων καὶ τάσεων. Ὅσοῦ ἡ αἰσθη-
 τικὴ ἐπίδρασις ἀποκαθαίρεται τῶν ἐν ἑαυτῇ ἀρχικῶς ἐνυπαρχόν-
 των παρακωλυτικῶν στοιχείων, τοσοῦτῳ προεκτείνεται ὑπὲρ τὰ
 ὄριά της. Ἡ εἰς τὸ καλαισθητικὸν ἀντικείμενον ἀπόδοσις αὐτο-
 τελοῦς ἀξίας δηλοῖ, ὅτι ἡ ἀξία αὕτη εἶνε *ἀντικειμενική*,
 τουτέστιν ὅτι δὲν προέρχεται μόνον ἐκ τυχαίων ὑποκειμενικῶν
 διαθέσεων, ἀλλὰ καὶ ἐκ συνθηκῶν ἀνεξαρτήτων τοῦ ἡμετέρου
 συναισθήματος. Τὸ συναίσθημα δέον νὰ νοηθῇ ὡς ὑποκειμενι-
 κὸς τῆς εἰρημένης ἀξίας γνώμων, δὲν πρέπει ὅμως νὰ συγχέεται
 πρὸς ταύτην. Ἐν τῷ σημείῳ δ' ἀκριβῶς τούτῳ ἔγκειται ἡ πλάνη
 τοῦ καθαρῶς ὑποκειμενικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς οὐσίας τῆς αἰσθη-
 τικῆς ἀντιλήψεως, ἐν τούτῳ δηλαδή, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ προσδιορι-
 σμὸς, παρεμφερῆς ὢν πρὸς τὸ ἀνάλογον κριτήριον τῶν ἠθικῶν
 φαινομένων, συγχέει τὸν ρηθέντα γνώμονα πρὸς τὰ πράγματα.
 Τοῦτο συμβαίνει τῷ ὄντι καὶ παρὰ τῷ Καντίῳ, ὅστις τὴν κυ-
 ρίαν αἰτίαν τῶν αἰσθητικῶν ἐντυπώσεων δὲν ἀποδίδει εἰς αὐτὰ
 τ'ἀντικείμενα, ἀλλ' εἰς τὴν ἁρμονικὴν αὐτῶν σχέσιν πρὸς τὴν ἡμε-
 τέραν ἀντιληπτικὴν δύναμιν. Βεβαίως τ'ἀντικείμενα οὐδεμίαν θὰ
 ἠδύναντο νὰ ἐξασκήσωσιν ἐφ' ἡμᾶς καλαισθητικὴν ἐπίδρασιν,
 ἂν δὲν συνεδέοντο ἁρμονικῶς πρὸς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν. Ἡ συμ-

φωνία ὅμως αὕτη οὐδαμῶς ἀποδεικνύει, ὅτι τάντικείμενα στεροῦνται αὐτοτελοῦς αἰσθητικῆς ἀξίας.

Συνεπῶς τὸ μεταφυσικὸν τῆς αἰσθητικῆς πρόβλημα δὲν σχετίζεται πρὸς τὰς ὑποκειμενικὰς ἰδιότητας, αἵτινες δέον νὰ ὑπάρχωσιν ἐν ἡμῖν, ὅπως τάντικείμενα παρέχωσιν εἰς ἡμᾶς καλαισθητικὰς ἐντυπώσεις. Τὸ κύριον τῆς αἰσθητικῆς πρόβλημα συνίσταται ἀντιστρόφως εἰς τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν : «τίνας ἰδιότητας δέον νὰ ἔχωσι τάντικείμενα ὅπως ἀρέσκωσιν εἰς ἡμᾶς ;» Ἐὰν προσηκόντως λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸ ἕτερον ζήτημα, τὸ ἀφορῶν εἰς τὰς ὑποκειμενικὰς παρεμβάσεις τῆς αἰσθητικῆς ἐντυπώσεως οὐδεμίαν θὰ παράσχη πλέον δυσχέρειαν, διότι αἱ παρεμβάσεις αὗται δέον νὰ ρυθμίζωνται συμφώνως πρὸς τοὺς ἀντικειμενικοὺς ὅρους, ὑφ' ὧν διέπονται. Ἄφ' ἧς στιγμῆς ἡ φιλοσοφία ἐπελήφθη τῆς μελέτης τῶν αἰσθητικῶν προβλημάτων, δὲν ἔλειψαν αἱ ἀπόπειραι, αἵτινες ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοιούτων ἀντικειμενικῶν ὅρων. Πλήν, ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν προσπαθειῶν τούτων δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ὅτι τὰ πάντ' ἀπεδίδοντο διαρκῶς εἰς τὴν ὑποκειμενικὴν αἰσθητικὴν ἐνέργειαν. Διότι αἱ εἰρημέναι ἀπόπειραι κατέληγον εἰς τὴν καθυπόταξιν τοῦ καλαισθητικοῦ εἶναι εἰς ἄλλην τινὰ σφαῖραν τοῦ πνευματικοῦ βίου. Τὸ καλαισθητικὸν εἶναι ἐθεωρεῖτο δηλονότι ὅτε μὲν ὡς αἰσθησιακὴ ἡδονή, ὅτε δὲ ὡς σκοπιμότης ἢ ὡς λογικὴ τις ὄντοτης, ἢ ἐξωμοιοῦτο πρὸς τὸ ἠθικὸν καὶ τὸ θρησκευτικὸν εἶναι. Ἄλλ' ἐπειδὴ συγχρόνως ἐνοεῖτο, ὅτι τὸ καλαισθητικὸν εἶναι δὲν ἠδύνατο ν' ἀναλυθῇ εἰς τὰς ρηθείσας μορφὰς τοῦ πνευματικοῦ βίου, οὐδ' αἱ μορφαὶ αὗται εἰς τὴν αἰσθητικὴν μορφήν, κατεβλήθησαν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως αἱ σχετικαὶ προσπάθειαι πρὸς ἀνακάλυψιν δευτερευόντων τινῶν παραγόντων, δι' ὧν ἡ αἰσθησιακὴ ἡδονή, ἢ σκοπιμότης, ἢ λογικὴ ὄντοτης προσλαμβάνει τὸ πρῶτον τὴν μορφήν τοῦ αἰσθητικοῦ καλοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα οἱ δευτερεύοντες παράγοντες οὗτοι δὲν ἠδύναντο ἢ ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὰς ὑποκειμενικὰς τῆς καλαισθητικῆς ἀντιλήψεως ἰδιότητας. Ἐκ τῶν ἑτερονόμων τούτων αἰσθητικῶν θεωριῶν, ὡς δύναται νὰ καλέσῃ τις ταύτας κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς ἀντιστοίχους ἠθικὰς θεωρίας, ἀποτελοῦσι τὴν ἐσχάτην ἀντίθεσιν αἱ δύο θεωρίαι, ἐκεῖναι ἕξ ὧν ἡ μὲν ἐκλαμβάνει τὸ αἰσθησιακὸν εἶναι ὡς ἀπλῆν αἰσθησιακὴν ἡδονικὴν ἐντύπωσιν, ἡ δὲ νοεῖ τοῦτο ὡς λογικὴν ὄντοτητα.

Ὅτι τὸ αἰσθησιακῶς εὐάρεστον διαφέρει τοῦ καλαισθητικῶς ὡραίου παραδέχεται πᾶσα αἰσθητικὴ. Πλήν, ἅμα ὡς γίνῃ ἀπο-

δεκτὴ μία ἀπλῆ κατὰ βαθμὸν διαφορὰ ἀμφοτέρων, τὸ αἰσθητικὸν εἶναι θεωρεῖται σχεδὸν ὡς ὑλικὴ ἡδονὴ τῶν ἀνωτέρων αἰσθήσεων, τῆς ὁράσεως δηλονότι καὶ τῆς ἀκοῆς. Ἡ ἀντίληψις αὕτη τῶν πραγμάτων συνεπάγεται τὴν πρακτικῶς λίαν διαδεδομένην, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ θεωρητικῆς ἀπόψεως πολλαχῶς διατυπωθεῖσαν θεωρίαν, καθ' ἣν σκοπὸς τῆς τέχνης εἶνε ἡ παροχὴ «*ἡδονῆς*».

Ἄλλὰ τὰ ἡδονικὰ συναισθήματα δὲν διεγείρονται κατὰ κανόνα εἰς τὰς ἀνωτέρας αἰσθήσεις δι' ἀπλῶν αἰσθημάτων, ἀλλὰ διὰ ποσοῦ τινος καλῶς συνδιατεταγμένων ἐντυπώσεων. Ἡ ἀντίληψις αὕτη ἀγεῖ αὕτη καθ' ἑαυτὴν εἰς τὴν παραδοχὴν, ὅτι ὁ θεμελιώδης ὅρος τῆς καλαισθητικῆς ἐντυπώσεως συνίσταται εἰς τὰς εἰδολογικὰς ιδιότητες τῆς αἰσθήσεως. Οὕτως ἐκ τῆς αἰσθησιοκρατικῆς θεωρίας (*sensualistische Theorie*) τῆς παλαιᾶς σχολῆς ἀνεπτύχθη ἡ *εἰδολογικὴ* θεωρία (*formalistische Theorie*).

Μολονότι ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἐπανασυνδέεται πρὸς τὴν πρώτην, αἱ εἰδολογικαὶ ὅμως ιδιότητες, καθὼς ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἁρμονία καὶ ὁ ρυθμὸς, ἡ συμμετρία καὶ ἡ κανονικὴ τῶν μορφῶν διάταξις εἶνε πάντοτε εὐγενεστέρα αἰσθησιακὴ ἡδονή. Ἡ αἰτία δὲ τοῦ διαποχωρισμοῦ ταύτης ἀπὸ τῶν ἡδονικῶν ἐντυπώσεων τῶν κατωτέρων αἰσθήσεων συνίσταται ἀποκλειστικῶς ἐν τούτῳ, ὅτι καλαισθητικὰ συναισθήματα θεωροῦνται οὐχὶ τὰ ἐξ ἀπλῶν ἐντυπώσεων προερχόμενα, ἀλλὰ τὰ ἐρειδόμενα ἐπὶ εὐαρέστων σχέσεων (*gefällende Verhältnisse*).

Πλήν, ἐπειδὴ ἐν πάσῃ ἐποπτείᾳ ἐμπεριέχεται συγχρόνως ἡ ὕλη καὶ ἡ μορφή, καὶ ἐπειδὴ ἡ ὕλη ἐν ταῖς παραστάσεσι τῶν ἀνωτέρων αἰσθήσεων περιλαμβάνει πᾶν οἷονδήποτε εἶδος πνευματικῶν γεγονότων, ἡ εἰδολογικὴ θεωρία ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡ ἐκ τῆς μορφῆς προερχομένη καλαισθητικὴ ἐντύπωσις δὲν ὑφίσταται αὕτη καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ὅτι συνδέεται πανταχοῦ ἀναγκαίως μετὰ διανοητικῶν, θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν συστατικῶν στοιχείων. Ἀκριβῶς δέ, ἐπειδὴ τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἀνήκουσι συγχρόνως εἰς ἄλλοτρίας σφαίρας τοῦ πνευματικοῦ βίου, δέον νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τῶν πραγματικῶν καλαισθητικῶν στοιχείων. Ἐν τούτοις ὑπάρχουσι **δύο** αἰτίαι, καθιστῶσαι ἀδύνατον τὸν χωρισμὸν τοῦτον. Πρῶτον τὰ διανοητικά, τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὰ ἠθικὰ στοιχεῖα, καίπερ μὴ ὄντα ἀποκλειστικῶς αἰσθητικά, εἶνε ἀπὸ καλαισθητικῆς ἀπόψεως τὰ δραστηκώτερα. Ἡ αἰσθητικὴ μορφή ἀπεκδυομένη τοῦ ὑλικοῦ περιεχομένου της δύναται νὰ διεγείρῃ ἀσθενὲς εὐάρεστον συναίσθημα, μὴ δυνάμενον νὰ ὑπερβῇ τὴν βαθμίδα τῶν ὑλικῶν ἡδονικῶν συναισθημάτων. Δεύτερον μετὰ τοῦ ρηθέντος ἕτερο-

γενοῦς περιεχομένου συναπόλλυται αἰείποτε ἀπὸ τῆς καλαισθητικῆς μορφῆς ἐκεῖνο, ὅπερ προσδίδει σημασίαν εἰς τὴν ἐπίδρασιν ταύτης. Διότι ἡ μορφή οὐδέποτε ἀρέσκει ἀπλῶς ὡς μορφή εἰς τᾶνώτερα εἶδη τῶν καλαισθητικῶν ἐντυπώσεων. Μόνον ἡ **πλήρης συμμετρία τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς** δύναται νὰ διεγείρῃ εἰς ἡμᾶς καθαρὰ καλαισθητικὰ συναισθήματα.

Διὰ τῆς τελευταίας ἐνστάσεως ταύτης δικαιολογεῖται ἐν μέρει ἡ εἰδολογικὴ θεωρία. Ὁλόκληρος ἡ αἰσθητικὴ ἐποπτεία στηρίζεται ἐπὶ τε τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς. Ἐκότερον τῶν στοιχείων τούτων ἐξασκεῖ κατ' ἀκολουθίαν τὴν ἰδιωκίαν του ἐπίδρασιν, ἡ δὲ ἀρχή, καθ' ἣν ἡ μορφή δὲν πρέπει ν' ἀντιφάσκη πρὸς τὸ περιεχόμενον, δέον νὰ ἐφαρμόζεται ὡς πρὸς πᾶσαν τελειότεραν αἰσθητικὴν ἐνέργειαν. Συνεπεία τῆς στενωτάτης ταύτης συνδέσεως τὸ ἐν τῶν ἐν λόγῳ στοιχείων ἀνακαλεῖ τὸ ἕτερον ἐν τῇ συνειδήσει. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὕλην τοῦτο δεικνύεται καταφανέστερον εἰς τὴν κατὰ τὴν καλλιτεχνικὴν δρᾶσιν ἀκατάσχετον ροπὴν πρὸς παραγωγὴν τῆς συναδούσης τῇ ὕλῃ μορφῆς. Ὡς πρὸς δὲ τὴν μορφήν ἡ ρηθεῖσα σύνδεσις ἐνεργεῖ ἤδη ἐν τῇ προσληπτικῇ (rezeptiven) καλαισθητικῇ ἐποπτεία, ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἡ μορφή δύναται νὰ πληρωθῇ ἐκ τινος πρὸς ταύτην ἀνταποκρινομένης ὕλης. Ἐπὶ τούτου στηρίζεται ἡ ἐνέργεια τῶν δύο ἐλευθέρως δημιουργουσῶν τεχνῶν, τῆς μουσικῆς δηλονότι καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡ ἀρμονία καὶ ὁ ρυθμός, ἡ διάταξις καὶ αἱ σχέσεις τοῦ μεγέθους τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μορφῶν συνδέονται ἀναγκαίως μεθ' ὠρισμένης τινὸς ὕλης, συνισταμένης ἐξ ἤχων, φωτὸς καὶ χρωμάτων. Ἄλλ' ἡ ὕλη εἶνε αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τελείως ἀσήμαντος, ἐνῶ ἡ μορφή, καὶ ἐν ἣ ἔτι περιπτώσει ἀποτυποῦται εἰς ὕλην τινὰ ἠκιστα συνάδουσαν πρὸς ταύτην, ἐξασκεῖ πάντοτε τὴν συνολικὴν ἐκείνην καλαισθητικὴν ἐπίδρασιν, ἣτις ἐν τῇ ὑψίστῃ μεγαλοπρεπείᾳ της γεννᾶται ἐκ τῆς ἀμοιβαίας συνδέσεως τῶν πρὸς ἀλληλα συναδόντων συστατικῶν στοιχείων τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς. Τοῦτο δ' ἀκριβῶς δύναται νὰ συμβῇ μόνον, διότι ἡ ἀμέσως δεδομένη ὕλη οὐδέποτε ἐξαντλεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς καλαισθητικῆς ἐποπτείας, καθ' ὅσον ἐνεργοῦσιν ἐν ταύτῃ αἰείποτε καὶ ἐσωτερικὰ συστατικὰ στοιχεῖα, ἅτινα ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπιπροσθέτει εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐντύπωσιν. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἀφυπνίζονται ἐν τῇ συνειδήσει διὰ τῶν ἐνεργουσῶν μορφῶν καὶ συναποτελοῦσιν οὕτω τὸ καθολικὸν τῆς καλαισθητικῆς ἐποπτείας περιεχόμενον. Ὅθεν ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ ἀρμονία δὲν ἀποτελοῦσιν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ εἰς τὰ μουσικὰ ἀριστουργήματα τὸ

οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς καλαισθητικῆς ἐπιδράσεως, ἀλλὰ τὰ διὰ τῶν μορφῶν τούτων διεγειρόμενα συναισθήματα, ὧν ἡ πορεία συνδέεται μετ' ἐσωτερικῆς ἀναγκαιότητος πρὸς τὴν ρυθμικὴν διαδοχικὴν ἀκολουθίαν τῶν μουσικῶν ἤχων. Ἐπίσης δὲ δὲν ἀρέσκουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ μέγεθος, ἡ συμμετρία καὶ ἡ ἀναλογία τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἀριστουργημάτων αὐταὶ καθ' ἑαυτάς, ἀλλ' αἱ πρὸς τὰς μορφὰς ταύτας συνδεόμεναι καταστάσεις τοῦ ἡμετέρου συναισθήματος. Τοιοῦτοι ὑποκειμενικοὶ παράγοντες ὑπάρχουσι παντοῦ, δεικνύονται ὁμως καταφανέστερον εἰς τὰς ἐλευθέρως δημιουργούσας τέχνας, διότι τὸ ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν γνώρισμά των συνίσταται εἴτε ἐν τούτῳ, ὅτι ἐπαφίεται εἰς τὸ ὑποκείμενον ἢ διέγερσις τῶν συναισθηματικῶν καταστάσεων ἐκείνων, τῶν ἀνταποκρινομένων πρὸς τινὰ ἐκ σχετικῶς ἀδιαφόρου αἰσθησιακῆς ὕλης πληρουμένην μορφήν, εἴτε τοῦλάχιστον ἐν τούτῳ, ὅτι εἰς τὸν εἰς ἡμᾶς γνωστὸν σκοπὸν τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἀριστουργήματος εἶνε ἐκφρασμένη ἢ γενικὴ κατεύθυνσις, εἰς ἣν ἀνήκουσιν αἱ εἰρημέναι συναισθηματικαὶ καταστάσεις.

Πρὸς τὴν αἰσθησιοκρατικὴν καὶ τὴν εἰδολογικὴν ἀντίκειται ἡ *λογικὴ* θεωρία. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν αἰσθησιοκρατικὴν θεωρίαν, ἣτις ἐκλαμβάνει τὸ καλαισθητικὸν εἶναι ὡς ὑπέριον τι εἶδος αἰσθησιακῆς ἡδονῆς, θεωρεῖ τοῦτο ἡ λογικὴ θεωρία ὡς λογικὴν ὄντοτητα, ἣτις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶνε παρεμφερῆς πρὸς τὰ ἐξοχώτερα πνευματικὰ περιεχόμενα, διαφέρουσα μόνον τῆς ἀφηρημένης νοήσεως κατὰ τοῦτο, ὅτι καλύπτει τὸ περιεχόμενον τῶν ἰδεῶν ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς αἰσθήσεως, καθιστῶσα τοῦτο προσιτὸν εἰς τὴν ἐποπτεῖαν. Διὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἡ καθαρῶς λογικὴ, ἄρα ἀφηρημένη μορφή, ἀποτελεῖ πανταχοῦ τὴν ὑψίστην βαθμίδα, εἰς ἣν δύναται ν' ἀνέλθῃ πνευματικόν τι περιεχόμενον. Ἡ αἰσθησιακὴ αὕτη περιβολὴ τοῦ ἀφηρημένου λόγου σημαίνει κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ὑποδεεστέραν λογικὴν ἢ νόησιν, ἣτις συντελεῖται εἰς συγκεκριμένας παραστάσεις καὶ ἣτις δέον ν' ἀνέλθῃ εἰς περιωπὴν ἀφηρημένης σαφηνείας, ἣ δηλοῖ «ἀσυνείδητον λογικὴν σκέψιν», πρὸς ἣν ἴσταται ἀντιμέτωπος ἡ ἐνσυνείδητος διανόησις, ἣτις βεβαίως ποιεῖται ἐκποδῶν τὴν καλλιτεχνικὴν τῶν πραγμάτων ὄψιν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ οὐσιῶδες τῆς λογικῆς ταύτης ἐνσυνειδήτου διανοήσεως χαρακτηριστικὸν γνώρισμα εἶνε ἡ λογικὴ ἢ ἡ διαλεκτικὴ μορφή, ἣτις κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἐγέλου δέον νὰ δημιουργῇ μάλιστα ἀφ' ἑαυτῆς καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ περιεχόμενον τῆς, ἢ οὐσία τοῦ καλαισθητικοῦ εἶναι ἀποδίδεται εἰς τὴν *ὕλην*, καὶ δὴ εἰς τὴν ὕλην τῆς αἰσθήσεως,

ἥτις, κατὰ τὴν αἰσθητικὴν ἐποπτείαν, κωλύει τὴν καθαρὰν ἀνάπτυξιν τῆς λογικῆς μορφῆς. Τοῦτο δὲ ἐπανορθοῖ τὴν φιλοσοφικὴν ἐρμηνείαν τῶν καλαισθητικῶν ἐπιδράσεων, ἧς θέμα εἶνε ἡ εἰς τὴν ἀφηρημένην μορφήν ἀναγωγὴ τῆς αἰτίας τῶν ἐπιδράσεων τούτων. Οὕτω τὸ *κριτήριον* τῆς αἰσθητικῆς δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὰ καλλιτεχνικὰ προϊόντα, οὐδὲ εἶνε, καθὼς ἐν γένει ἐκλαμβάνεται, βοηθητικὸν μέσον, ὅπερ ὀφείλει νὰ καταστήσῃ σαφεστέραν τὴν σημασίαν τῆς καλαισθητικῆς ἐποπτείας καὶ νὰ συντελέσῃ ἐμμέσως εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως. ἄλλ' αὐτὰ ταῦτα τὰ προϊόντα τῶν καλῶν τεχνῶν ὑποβιβάζονται εἰς βοηθητικὰ μέσα, ἐκπληροῦντα τὸν σκοπὸν τῶν τότε μόνον, ὅταν εὐρεθῇ ἡ λογικὴ ἔκφρασις, ἢ διατυποῦσα τὸ ἰδεατὸν αὐτῶν περιεχόμενον ὑπὸ ἀφηρημένην μορφήν.

Ἡ ἀντίληψις αὕτη τοῦ ὄραϊοῦ ὡς λογικῆς ὄντοτης, περιβεβλημένης αἰσθησιακὴν ἐποπτικὴν μορφήν, ἢ ὡς ἀσυνειδήτου διανοήσεως, ἀνταποκρίνεται ἐν γένει πλήρως πρὸς τὴν ἀποψιν τῆς σκέψεως ἐκείνην, ἥτις ζητεῖ νὰ ἐπιβάλλεται πανταχοῦ διὰ τῆς ἐρμηνείας οἰωνδήποτε γεγονότων. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα τοιαύτη ἐρμηνεία προβαίνει εἰς τὸ ἔργον τῆς βοηθείας λογικῶν μέσων, τὰ λογικὰ ταῦτα μέσα συγχέονται πρὸς τὰ πράγματα, ἅπερ πρόκειται νὰ ἐρμηνευθῶσι καὶ ἅτινα θεωροῦνται αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ὡς λογικὰ προϊόντα. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο ἀπάρδει τελείως πρὸς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, ἐπιπροστίθεται ἡ περαιτέρω παραδοχὴ, ὅτι τὰ λογικὰ προϊόντα ταῦτα καλύπτονται ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως ἢ ὅτι εἶνε ἀσυνείδητα. Ὅπως ἡ ψυχολογία κατὰ τὰς ἀπαρχὰς αὐτῆς ἀνῆγε πάσας τὰς ψυχικὰς ἐνεργείας εἰς κρίσεις καὶ συμπεράσματα, ἢ ὅπως ἡ παλαιότερα ἠθικὴ ἐστήριξε τὰ πάντα ἐπὶ διαλογισμῶν, ἀφορώντων εἰς τὴν συνάδουσαν πρὸς τὴν νόησιν ἠθικὴν δρᾶσιν, οὕτως ἀκριβῶς καὶ ἡ αἰσθητικὴ θεωρεῖ τὸ ὄραϊον πρὸ παντὸς ὡς *λογικόν*. Εἶνε χαρακτηριστικόν, ὅτι ἅπασαι αἱ λογικαὶ θεωρίαι αὗται, ἀπὸ τοῦ Ἐγγέλου μέχρι τοῦ Ἐδουάρδου von Hartmann, παρὰ τὴν μεγάλην ἐπιβολὴν των, δὲν ὑπερέβησαν ὡς πρὸς τὰς θεμελιώδεις ιδέας των τὸν πρῶτον ἰδρυτὴν τῆς γερμανικῆς αἰσθητικῆς Ἀλέξανδρον Baumgarten.

«Ὁ Baumgarten ὁρίσας δηλονότι τὸ ὄραϊον ὡς *τελειότητα ἀντιληπτὴν διὰ τῆς αἰσθήσεως*» ἐξέφρασεν ἀκριβῶς ἤδη, — μὴ λαμβανομένης πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ συναδούσης τελεολογικῆς ἀποχρώσεως τοῦ ρηθέντος δρισμοῦ, — τὴν οὐσίαν ὀλοκλήρου τῆς εἰρημένης κατευθύνσεως.

Ἄλλ' ἤδη ὁ Κάντιος κατενόησεν, ὅτι δι' αὐτῆς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῆ οὐδ' ἡ ὑποκειμενικὴ σύστασις τῆς αἰσθητικῆς ἐποπτείας. Ἀκόμη δὲ ὀλιγώτερον ἢ ἀντίληψις αὕτη ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικὴν σημασίαν, τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὴν τέχνην ἐν τῇ ζωῇ. Ἐὰν ὄντως τὸ ὠραῖον δὲν ἦτο εἰμὴ κατωτέρα ἢ ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως κεκαλυμμένη μορφή τοῦ λόγου, ἢ καθαρὰ, ἄρα ἀφηρημένη φιλοσοφικὴ οὐτοῦ μορφή θὰ συνεκίνει ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἰσχυρότερον τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Εἰς τὴν ἀντίφασιν ταύτην εὐρέθησαν πᾶσαι αἱ ἰδεαλογικαὶ θεωρίαι τῆς αἰσθητικῆς, αἵτινες, καθὼς τὰ συστήματα τοῦ Schelling καὶ τοῦ Schopenhauer, ὀρθῶς διαβλέπουσι τὴν πρωτίστην τῆς καλαισθητικῆς ἐπιδράσεως σημασίαν ἐν τούτῳ, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς δὲν σύγκειται ἐξ ἀφηρημένων ἐννοιῶν, ἀλλ' ἐκ ζώσης πραγματικότητος, ἐν ᾗ ὕλη καὶ μορφή, πνεῦμα καὶ φύσις καθάπτονται ἀλλήλων. Διότι καὶ ἐνταῦθα τὸ πραγματικὸν ἀντικείμενον τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ὠραίου δὲν εἶνε κατὰ βάθος ἡ πραγματικότης αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἡ εἰς ταύτην εἰσερχομένη καὶ ἐν ἑκάστη τῶν ἐνουσιώσεων αὐτῆς συγκεχυμένως ἐξωτερευομένη *ιδέα*. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα τελικὸς σκοπὸς τῆς αἰσθητικῆς ἐποπτείας εἶνε νὰ ἐκμηδενίσῃ αὐτὴ ἑαυτήν, καθ' οἷον δὴποτε τρόπον καὶ ἂν νοηθῆ ἢ συμπλήρωσις αὐτῆς, ἥτοι ὡς λογικὴ ἀπεικόνισις τῆς ἀφηρημένης συστάσεως τῶν ἀντικειμένων ταύτης ἢ ὡς διανοητικὴ θεώρησις ἐνὸς τελείως ἰδεατοῦ ἀντικειμένου κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς *πλατωνικῆς ιδέας*.

Ἐνταῦθα προσαρμόζονται ὡς παρεμφερεῖς αἱ θεωρίαι ἐκεῖναι, καθ' ἃς ὁ σκοπὸς τῶν καλῶν τεχνῶν συνίσταται ἐν τῇ ἀπεικονίσει *ἠθικῶν* καὶ *θρησκευτικῶν* ἰδεῶν, τουτέστιν ἐν τῇ συγκεκριμένη τῶν ἰδεῶν τούτων ἀναπαραστάσει. Ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία συνδέουσα τὸ ἀληθὲς πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ὠραῖον εἶνε τὸ ἀρχέτυπον πασῶν τῶν θεωριῶν τούτων, αἵτινες διαφέρουσιν ἀλλήλων μόνον ὡς πρὸς τινὰς παρεμπύπτοντας προσδιορισμούς. Πρὸς τούτοις δὲ ἡ κοινὴ εἰς αὐτὰς παράστασις, ἥτις ἐκ τῶν ἐν λόγῳ ἰδεῶν ἡ *ιδέα* τοῦ ὠραίου μεσολαβεῖ πρὸς σύνδεσιν τῆς αἰωνίου καὶ ἀπείρου οὐσίας τοῦ Ἀπολύτου μετὰ τῆς ἐφημέρου φύσεως τοῦ ὕλικου κόσμου, εἶνε πλατωνικῆς προελεύσεως. Τὸ πρῶτον τῶν ὑπερβατικῶν θεωριῶν τούτων συνίστανται ἐν τῷ ὅτι κατὰ ταύτας τὸ ὠραῖον οὐδεμίαν κέκτηται ἀξίαν αὐτοτελεῆ, ἀλλ' ὅτι προσκτᾶται ἐκ τῶν ὑστέρων τοιαύτην καθιστάμενον *ιδέα κα-*

Θαρά. Τὸ γεγονός, ὅτι ἡ θεμελιώδης αὕτη πλατωνικὴ ἰδέα ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν πάντων ἐκείνων, οἵτινες εἰς τὸ κάλλος τῆς φύσεως ἢ εἰς τὰ προϊόντα τῆς τέχνης δὲν ἐπεζήτουν μόνον παροδικὴν ἀπόλαυσιν, δεικνύει ὅτι ἐν ταύτῃ εὐρίσκεται πυρὴν ἀληθείας. Ὅντως δὲ τὸ ὀρθὸν τῆς ἰδεαλογικῆς ταύτης ἀντιλήψεως ἀποδεικνύεται ἐκ **δύο** σημείων.

Πρῶτον εἶνε ἀναμφήριστον, ὅτι ἡ αἰσθητικὴ ἐποπτεία, καίπερ μὴ ἔχουσα ἀφηρημένην λογικὴν μορφήν, δὲν στερεῖται λογικοῦ περιεχομένου. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶνε συγκεκαλυμμένον ἢ συγκεχυμένως συνειδητὸν περιεχόμενον, ὅπερ δέον νὰ λάβῃ ἀφηρημένην μορφήν, ἵν' ἀνυψωθῇ εἰς περιωπὴν πραγματικῆς διανοήσεως, ἀλλ' ἐνυπάρχει ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἐποπτείᾳ. Τὸ πνεῦμα τοῦ καλλιτέχνου κινεῖται εἰς ζωηρὰς συγκεκριμένας παραστάσεις, τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὸν καλλιτεχνικῶς θεώμενον παρατηρητήν. Ἡ ἀφηρημένη νόησις δύναται ἐκάστοτε νὰ συμπληροῖ τὴν κατανόησιν τῶν καλλιτεχνικῶν ἀριστουργημάτων· ἐκεῖ ὅμως ἐνθα ζητεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἐποπτείαν γίνεται αἰτία τοῦ ἐξαφανισμοῦ αὐτῆς. Ἡδὴ ἡ ψυχολογικὴ θεώρησις κατέστησεν εἰς ἡμᾶς γνωστὴν τὴν φανταστικὴν ταύτην μορφήν τῆς νοήσεως ἐν τῇ αὐτοτελεῖ αὐτῆς σημασίᾳ. Μολονότι δὲ ἡ μορφή αὕτη εἶναι ἀρχεγονωτέρα τῆς ἀφηρημένης λογικῆς μορφῆς, δὲν εἶνε ὅμως ταπεινοτέρα βαθμὶς ἢ σκοτεινὸν περικάλυμμα ταύτης, ἀλλὰ διατηρεῖ τὴν ἰδίαν αὐτοτελεῖ ἀξίαν της, ἣν δὲν δύναται ν' ἀναπληρώσῃ ἢ καθαρὰ λογικὴ μορφή. Ἀκριβῶς δὲ μετὰ τὴν εἰς ἀφηρημένας ἐννοίας ἐξέλιξιν τῆς νοήσεως παρίσταται ἐπιτακτικωτέρα ἢ ἀνάγκη, ὅπως δοθῇ ἢ προσήκουσα θέσις εἰς τὴν **συγκεκριμένην** ἐκείνην νόησιν, ἣτις ζητεῖ νὰ συμπεριλάβῃ ἐν τῷ συνειρμῷ αὐτῆς τὴν ζῶσαν πραγματικότητα, ὅπως αὕτη ἔχει ἐν τοῖς πράγμασι καὶ οὐχὶ ὅπως δύναται νὰ διευθετηθῇ συνεπεῖα πολλαπλῆς ἀφηρημένης διεργασίας. Οὕτως ἡ τέχνη δὲν εἶνε ἡ προκαταρκτικὴ βαθμὶς, ἀλλ' ἡ **συμπλήρωσις** τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπιστήμη ζητεῖ νὰ **κατανοήσῃ** τὴν ζωὴν, καὶ τέλος εἰς μεταφυσικὴν ἀνυψουμένην περιωπὴν νὰ **ἐξακριβώσῃ** τὴν ἀποχρῶσαν αὐτῆς αἰτίαν. Ἡ τέχνη ζητεῖ ν' **ἀπεικονίσῃ** τὴν ζωὴν. Οὕτως ἡ μὲν ἐπιστήμη προβαίνει εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς δι' ἀφηρημένων ἐννοιῶν, ἡ δὲ τέχνη διὰ συγκεκριμένων παραστάσεων. Πλήν, παραστάσεις καὶ ἐννοιαὶ συνδέονται στενῶς πρὸς ἀλλήλας. Διὸ αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐννοιαὶ καὶ αἱ φιλοσοφικαὶ ἰδέαι ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν τέχνην ἀναγκαίως. Ὅπως δὲ ἡ ἐνέργεια τῆς φαντασίας καθιστᾷ γόνιμον τὴν ἀφηρημένην νόησιν, οὕτω καὶ ἡ ἀφηρημένη

νόησις ἀντεπιδραῖ ἐπὶ τὴν πλαστικὴν φαντασίαν. Πᾶς γνήσιος φιλόσοφος δὲν δύναται ν' ἀποταχθῆ τῆς φαντασίας. Ὅθεν σκοπὸς τῆς τέχνης εἶνε ἡ *παράστασις* (Darstellung) καὶ οὐχὶ ἡ ἀπλῆ *ἀπεικόνισις* (Abbildung). Ἡ παράστασις διαφέρει τῆς ἀπεικονίσεως ἀκριβῶς κατὰ τοῦτο, ὅτι μεταξὺ τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς εἰκόνος μεσολαβεῖ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ καλλιτέχνου. Ὁ καλλιτέχνης δημιουργεῖ τὸ ἔργον του συμφώνως πρὸς τὰς ἰδέας του, ἤτοι κατὰ τρόπον ὥστε τὸ ἔργον νὰ μὴ στερῆται μὲν τῆς ζωτικότητος τῶν πραγμάτων, ν' ἀπεικονίζῃ ὅμως αὐτὰ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν πλαστικῶν ἰδεῶν. Διὸ ἡ καλλιτεχνική, καθὼς καὶ πᾶσα ἄλλη λογικὴ ἀντίληψις τῆς πραγματικότητος διαστέλλει τὸ σημαντικὸν ἀπὸ τοῦ ἀσημάντου, ποιεῖται ἐκποδῶν τὰ παρενοχλοῦντα, καὶ ἐξαίρει τὰ σημαντικὰ στοιχεῖα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τέχνη δὲν ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς συγκεκριμένης δράσεως τῆς φαντασίας, τὰ στοιχεῖα τῆς καλλιτεχνικῆς διανοήσεως δέον νὰ συναρμόζωνται πάντοτε εἰς τινὰ ζωηρὰν πραγματικότητα. Καίτοι δὲ ἡ ζωηρὰ πραγματικότης αὕτη, καθ' ὃν τρόπον ἀπεικονίζεται, ζῆ μόνον ἐν τῷ πνεύματι τοῦ παρατηρητοῦ καὶ τοῦ καλλιτέχνου, οὐδαμῶς ἀντίκειται πρὸς τοὺς νόμους τοῦ πραγματικοῦ εἶναι καὶ δράν. Αὕτη ἔχει μᾶλλον ἐκάστοτε τὴν ροπὴν ν' ἀπεικονίζῃ τοὺς νόμους τούτους σαφέστερον καὶ ἀπηλλαγμένους τυχαίων καὶ ἀσημάντων στοιχείων.

Τοῦτο ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ δεύτερον σημεῖον, ὅπερ δικαιολογεῖ τὴν αἰσθητικὴν ἰδεαλογίαν ἔναντι ἄλλων καθαρῶς εἰδολογικῶν ἢ τελείως ἡδονιστικῶν θεωριῶν. Τὸ ἀντικείμενον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργικότητος καὶ τῆς αἰσθητικῆς τῶν πραγμάτων ἐποπτείας δὲν εἶνε ἡ κοινή, ἀλλ' ἡ *ιδεατὴ πραγματικότης*. Ὁ σκοπὸς τῆς τέχνης εὐρίσκει τὴν ἄμεσον ἔκφρασιν του ἐν τούτῳ, ὅτι τὰ καλλιτεχνικὰ ἀριστουργήματα δὲν ἀπεικονίζουσιν ἀπλῶς, ἀλλὰ παριστῶσι τὴν πραγματικότητα, καθὼς αὕτη ἐμφανίζεται ὑπὸ τὸ φῶς τῶν διὰ τῆς ἐποπτείας ἐν τῷ καλλιτεχνικῷ πνεύματι ἀφυπνιζομένων ἰδεῶν.

Τὴν ὀρθὴν ταύτην τῶν πραγμάτων ἀντίληψιν διέστρεψεν ἐκ νέου ἡ πλατωνικὴ ἰδεαλογία καὶ πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς προελθόντα συστήματα, δεδομένου ὅτι ἡ ἰδεαλογία αὕτη, περιπεπλεγμένη εἰς μεταφυσικὴν ἀντιφάσκουσαν πρὸς τὰ πράγματα, ἀποδίδει εἰς τὰς ἰδέας ταύτας αὐτοτελῆ ὑπόστασιν, ἀνεξάρτητον τῆς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιληπτῆς πραγματικότητος. Ἡ τέχνη, ἥτις δίδει εἰς τὰς ἰδέας ὕλικὴν μορφήν, δύναται τὸ πολὺ νὰ θεωρηθῆ κατὰ ταῦτα ὡς συμβολικὴ ἐνέργεια, ἡ δὲ αἰσθητικὴ ἐποπτεία ὡς εἶδος

ἀτελοῦς προκαταρκτικῆς βαθμίδος τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ σχέσις αὕτη δέον ν' ἀναστραφῆ. Ἡ εἰς ἀφηρημένας καὶ γενικὰς ἰδέας προσκόλλησις εἶνε ἀναπόδραστον σφάλμα τῆς φιλοσοφικῆς, καθὼς καὶ πάσης ἐν γένει ἐπιστημονικῆς ἀντιλήψεως. Ἐνταῦθα ἡ αἰσθητικὴ ἐποπτεία εὐρίσκειται ἀπείρως ἐγγύτερον τῆς κατανοήσεως τοῦ πραγματικοῦ κόσμου. Ἄλλ' ἐπειδὴ σύναμα ἡ λογικὴ διεργασία τοῦ συνειρμοῦ τῶν φαινομένων καθοδηγεῖ πανταχοῦ τὴν καλαισθητικὴν τῆς πραγματικότητος ἀπεικόνισιν, καθ' ἣν ἡ λογικὴ διεργασία αὕτη διαποχωρίζει τὰ σημαντικὰ ἀπὸ τῶν ἀσημάντων καὶ τῶν παρενοχλούντων στοιχείων, ἡ λογικὴ διανόησις ἐξυπηρετεῖ αὕτη καθ' ἑαυτὴν τὴν καλλιτεχνικὴν παράστασιν. Οὕτως ἐκτοπίζεται πανταχόθεν ἡ μονομερῆς ἀντίληψις ἐκεῖνη, ἥτις τὴν πραγματικὴν τῶν ὄντων οὐσίαν διαβλέπει εἰς τὰς ἀφηρημένας λογικὰς μορφάς, διὰ τὸν λόγον ὅτι αἱ μορφαὶ αὗται εἶνε τὰ τελικὰ σημεῖα τῆς ἡμετέρας λογικῆς ἀναλυτικῆς θεωρήσεως τῶν πραγμάτων. Ἄλλ' ἀκριβῶς, ἐπειδὴ εἶνε τοιαῦται, κεῖνται μακρὰν τῆς πραγματικότητος, ἡ δὲ καλλιτεχνικὴ ἐνέργεια τείνει ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἀφηρημένην σύγκρισιν καὶ διάταξιν τῶν ἐννοιῶν διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἀληθοῦς πραγματικότητος. Βεβαίως δὲν ζητεῖ ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν πραγματικότητα ταύτην ὑπὸ τὴν ἀκατέργαστον καὶ ἀρχικὴν αὐτῆς μορφήν, ἀλλὰ κεκαθαυμένην διὰ τῆς λογικῆς ἀντιλήψεως ἐκεῖνης, ἣν εἰσάγει εἰς τὴν πραγματικότητα ὁ ἀφηρημένος κόσμος τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν ἰδεῶν.

Εἰς τὴν στενωτάτην αὐτὴν σχέσιν τῆς συγκεκριμένης καὶ τῆς ἀφηρημένης νοήσεως εὐρίσκειται ἡ ἰδεατὴ πραγματικότης, ἡ ἀποδοδομένη εἰς ἀντικείμενα τῆς αἰσθητικῆς ἐποπτείας. Ἰδεατὴν δὲ πραγματικότητα λέγοντες δὲν πρέπει νὰ νοῶμεν μίαν πρὸς τὸν πραγματικὸν κόσμον ἀντιτασσομένην ξένην ὄντοτητα, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν πραγματικότητα, ὅπως ἀντιλαμβάνεται αὐτῆς ὁ καλλιτέχνης καὶ ὁ εἰς αἰσθητικὴν θεώρησιν προσηλωμένος παρατηρητής. Οὕτω τὸ ἀντικείμενον τῆς αἰσθητικῆς ἐποπτείας εἶνε σύναμα ἰδέα καὶ πραγματικότης. Οὐδὲν ὑπάρχει ἐν τῷ ἀντικείμένῳ, ὅπερ νὰ μὴ εὐρίσκειται ἐν τῇ αἰσθησιακῇ ἀντιλήψει· τὰ διεσπαρμένα ὅμως στοιχεῖα τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως συνδέουσιν αἱ ἰδέαι, ὧν ἡ μὲν ἀρχικὴ πηγὴ εὔρηται ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ἐντυπώσει, ἡ δὲ μεταγενεστέρα καταγωγὴ ἐν τῇ πνευματικῇ ἀντιλήψει τῆς ἐξωτερικῆς ἐντυπώσεως. Ἡ τὴν ἐνότητα τοῦ καλαισθητικοῦ ἀντικειμένου συνεπαγομένη ἰδέα δὲν εἶνε ξένη πρὸς τὸ ἀντικείμενον, ἀλλ' ἐνυπάρχει ἐν αὐτῷ ἀρχικῶς εἰς λαθάνουσαν

κατάστασιν. Ἴνα ὅμως ἀποβῆ ζῶσα πραγματικότης, δέον ν' ἀναγεννηθῆ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ δημιουργοῦντος καλλιτέχνου καὶ τοῦ καλλιτεχνικῶς μορφωμένου παρατηρητοῦ.

Κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὁ αἰσθητικὸς πραγματισμὸς καὶ ἡ ἰδεαλογία δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν, ὡς πρὸς τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν, εἰς δύο ἴσα μέρη. Ὁ μὲν αἰσθητικὸς πραγματισμὸς δικαίως ἀποκλείει ἀπὸ τῆς καλλιτεχνικῆς ἀπεικονίσεως πᾶν ὅ,τι δὲν ἀνήκει εἰς τὸν πραγματικὸν κόσμον, ἡ δὲ ἰδεαλογία ὀρθῶς διαβλέπει ἐν τῇ δι' ἰδεῶν συνδέσει τῶν ἐντυπώσεων τὴν δημιουργικὴν τῆς τέχνης σαιγμὴν. Αἱ ἀντιθέσεις τῶν ἀπόψεων τούτων αἴρονται ὑπὸ τῆς ἀληθείας, ἣτις δέον νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ παρ' ἀμφοτέρων, ὅτι δηλαδὴ ἡ πνευματικὴ τῆς ἰδέας ἀναγέννησις εἶνε δυνατὴ ἐν τῇ αἰσθητικῇ ἐποπτείᾳ μόνον, ἐπειδὴ—καίτοι δὲν παραδέχεται τοῦτο ἡ κοινὴ ἀντίληψις,—ἐμπεριέχεται ἤδη ἐν αὐτῷ τῷ ἀντικειμένῳ.

Αἱ ἐφαρμογαὶ τῆς γενικῆς ταύτης ἀντιλήψεως εἰς τὴν αἰσθητικὴν θεώρησιν τῆς φύσεως καθὼς καὶ εἰς τὰς καθ' ἕκαστα μορφὰς τῆς τέχνης δέον ν' ἀφεθῶσιν εἰς τὴν εἰδικὴν αἰσθητικὴν ἔρευναν. Ἐνταῦθα δέον νὰ παρατηρήσωμεν μόνον τὰ ἑξῆς. Ἐὰν τὸ ἀντικείμενον τῆς αἰσθητικῆς ἐποπτείας δὲν εἶνε ἡ ἀληθής, ἀλλὰ μόνον ἰδεατὴ τις πραγματικότης, διὰ τὸν λόγον ὅτι τὰντικείμενα ταῦτα συμμιγνύονται καὶ συνδέονται στενώτατα μετ' ἰδεῶν ἐν τῇ αἰσθητικῇ θεωρήσει, θὰ εἶνε ἀδύνατον, ὅπως πάντα τὰντικείμενα εἶνε προσιτὰ εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἀπεικονίσειν. Διότι αἱ ἰδέαι τότε μόνον δύνανται νὰ πνευματοποιοῦν τὴν ὕλην τῆς ἐποπτείας, ὅταν, καίπερ δυσδιάκριτοι, ἐνυπάρχουσιν ἀρχικῶς ἐν ταύτῃ. Διὸ ἀντικείμενον τῆς αἰσθητικῆς ἐποπτείας εἶνε παντοῦ τὸ **σημαντικὸν περιεχόμενον τῆς ζωῆς**, εἴτε τοῦτο ἀποδίδεται τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὰντικείμενα, καθὼς συμβαίνει κατὰ τὴν θεώρησιν τῆς φύσεως, εἴτε σκοπίμως ἀπεικονίζεται συμφώνως πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἀντίληψιν ταύτης, ὅπως τοῦτο γίνεται εἰς τὰ προϊόντα τῆς τέχνης.

Σημαντικὸν ὅμως εἶνε περιεχόμενόν τι τῆς ζωῆς, ὅταν εὐρίσκωσιν ἐν αὐτῷ τὴν ἔκφρασίν των ἰδέαι τινές, αἵτινες νοοῦνται ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου παρατηρητοῦ ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς συναφοῦς πρὸς τὴν φαντασίαν σκέψεως (phantasiemässigen Denkens) καὶ ὧν τὰ παρομαρτοῦντα συναισθήματα συγκινοῦσι καὶ τὸν παρατηρητὴν τοῦτον.

Σκοπὸς τῆς τέχνης εἶνε τὸ ν' ἀνυποῖ τὴν πραγματικότητά.

ἐν τῇ δαμιλείᾳ τῶν μορφῶν αὐτῆς εἰς τὴν σφραῖραν τῆς καθαρᾶς ἐποπτείας ἐκείνης, ἣτις εἶνε ἀπηλλαγμένη πάσης ροπῆς ἄλλοτρίας πρὸς τὴν καθαρὰν θεώρησιν αὐτῶν τούτων τῶν ἀντικειμένων, καὶ ἣτις παρέχει κατ' ἀκολουθίαν ἐκ πάντων τῶν λοιπῶν νοητῶν τῆς ὑλικῆς πραγματικότητος ἀπολαύσεων τὴν διαρκεστέραν. Εἰς τὰς **ἐλευθέρως δημιουργούσας τέχνας**, εἰς τὴν μουσικὴν δηλονότι καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, παρέχει ἡ ἐξωτερικὴ ἐντύπωσις μόνον τὴν παρορμητικὴν αἰτίαν συναισθηματικῶν κινήσεων, μεθ' ὧν συνδέονται διὰ τῆς ἐλευθέρως ἐνεργείας τοῦ ἀτόμου ποικιλώταται ἰδέαι, αἵτινες παραλλάσσουν ὑποκειμενικῶς ἀναλόγως τῶν γνώσεων καὶ τῶν διαθέσεων του. Οὕτως ἡ μουσικὴ εἶνε καθαρὰ γλῶσσα τοῦ συναισθήματος διεγείρουσα καὶ ἐξωτερικεύουσα συναισθηματικὰς καταστάσεις τῆς ψυχῆς, ἄνευ συμμίξεως ἰδιοτελῶν, ἢ πρὸς τὰς ἁρμονικὰς εἰκόνας καὶ τὰς σχετικὰς ἐπιδράσεις ἄλλοτρίων ροπῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διεγείρουσιν αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ μορφαὶ συναισθήματα, προερχόμενα ἐκ τῆς εὐρυθμίας, τῆς ἁρμονικῆς διατάξεως τῶν μερῶν, τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ συνόλου κτλ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ συναισθήματα δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν ἐν ἡμῖν μόνον ὡς συνοδοὶ παραστάσεων, αἱ οὕτωςι γεννώμεναι συναισθηματικαὶ καταστάσεις συνδέονται συγχρόνως μετὰ τινος πρὸς τὴν φαντασίαν συναροῦς διανοήσεως, ἣς τὸ περιεχόμενον ἐξαρτᾶται τόσον ἐκ τῆς ἐντάσεως τῆς ἐντυπώσεως καὶ τῆς σχέσεως πρὸς ἄλλαν σφραῖραν τῆς ζωῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ τοῦ ποσοῦ τῶν ἰδεῶν τοῦ ἀτόμου. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὰς **ἐξηρητημένας τέχνας** (gebundene Künste), ἃς δέον νὰ καλέσῃ τις οὕτως, ἵνα δηλώσῃ τὴν ἐξάρτησιν αὐτῶν ἀπὸ τινων ἐν τῇ ἐποπτείᾳ δεδομένων ἀντικειμένων. Ὅπως αἱ ἐλευθέρως δημιουργοῦσαι τέχναι παράγουσιν ἀμέσως μὲν συναισθήματα, ἐμμέσως δὲ παραστάσεις, οὕτως αἱ ἐξηρητημένας τέχναι ἐπιδρῶσιν ἀντιστρόφως μόνον ἐπὶ τῶν παραστάσεων, εἰς ἃς ἐπαφίεται ἡ γένεσις τῶν πρὸς ταύτας συναδόντων συναισθημάτων. Ἄλλ' ἡ ἐπίδρασις αὕτη τελεῖται πάλιν κατὰ δύο διαφόρους τρόπους. Ἡ τέχνη εἴτε ἀπεικονίζει δηλονότι δι' ἀπομιμήσεως τὰ σημαντικὰ περιεχόμενα τῆς ζωῆς, καθὼς συμβαίνει εἰς τὰς **εἰκαστικὰς τέχνας**, εἴτε παριστᾷ ταῦτα τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἐνάρθρου λόγου, ὅπως πράττει ἡ **ποίησις**. Ἐκ τῶν ἐλευθέρως δημιουργουσῶν τεχνῶν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ συγγενεύει πρὸς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας, ἡ δὲ μουσικὴ πρὸς τὴν ποίησιν. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι ἀπευθύνονται πρὸς τὴν αἰσθησιακὴν ἐποπτείαν, ἐνῶ ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις χρησιμοποιοῦσι τὴν φαντα-

σίαν ὡς μέσον διεγέρσεως τῶν παραστάσεων. Αὕτη δὲ εἶνε σύναμα ἢ αἰτία τῆς στενωτέρας σχέσεως, τῆς συνδεούσης τὰς τέχνας πρὸς ἀλλήλας. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ δὲν δύναται εἰς τὰς τελείας μορφάς της νὰ στερηθῇ τῆς συνεπικουρίας τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, ἐνῶ πάλιν αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι ἐφαρμόζουσιν ἐν τῇ διατάξει τῶν μερῶν ἐνὸς συνόλου τοὺς ὑπὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀνακαλυφθέντας νόμους. Ἡ μουσικὴ ὅμως καὶ ἡ ποίησις δὲν ἦσαν ἀρχικῶς διαχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ καθαρὰ ὀργανικὴ μουσικὴ ἐξευλιχθη βραδέως εἰς αὐτοτελῆ τέχνην, ἐνῶ συγχρόνως ἀνεπτύχθησαν ποιητικαὶ μορφαί, εἰς ἃς ἐκ τῆς ἀρχικῆς μουσικῆς συνοδίας ἐναπομένουσι μόνον ἡ ἀρμονικὴ ἐπίδρασις τοῦ τονισμοῦ καὶ ἡ ἐλευθέρω ρυθμικὴ διάρθρωσις τοῦ λόγου, καθοριζόμεναι ἀμφοτέραι διὰ τῆς εἰς τὰς ἐννοίας προσαρμογῆς αὐτῶν.

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ τέχνη διαχωρίζει ἐκεῖνο, ὅπερ ἡ ζωὴ παρέχει ἐν ἀδιασπᾶστῳ ἐνότητι, ἀνοπτύσσουσα τεχνικὰς μορφάς, αἵτινες ἐπιδρῶσιν ἀμέσως μόνον ἐφ' ὠρισμένας τινὰς ἐνεργείας τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως ἢ τοῦ συναισθήματος. Αὕτη διατυποῖ πρῶτον εἰς τὰς ἐλευθέρως δημιουργούσας τέχνας, εἶτα δὲ εἰς τὰς ἀντεπιδράσεις αὐτῶν ἐπὶ τὰς ἀπομιμήσεις τῆς φύσεως καὶ ἐπὶ τὴν καλλιτεχνικὴν διάπλασιν τοῦ ἐνάρθρου λόγου νόμους τινὰς, οἵτινες ἀτελῶς μόνον προεικονίζονται εἰς τὴν κοινὴν ἐμπειρίαν. Παρ' ἅπαντα ὅμως ταῦτα, ἀντικείμενον τῆς τέχνης δέον νὰ εἶνε πάντοτε ἡ **πραγματικὴ ζωὴ**. Ἡ τέχνη ἀποκαλύπτουσα τὰς ἐν αὐτῇ ἐνυπαρχούσας ἰδέας ἀντεπιδρᾷ ἐπὶ τὴν ζωὴν ἐξευγενίζουσα ταύτην. Διότι ὕψιστος σκοπὸς τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας εἶνε ἡ γένεσις σταθερῶν καλαισθητικῶν συναισθημάτων, ἅτινα παρακολουθοῦσι πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ συντελοῦσιν, ὥστε οὗτος νὰ προσδώσῃ εἰς τὸν βίον του καλλιτεχνικὴν χροιάν, ἣτις εἶνε εὐάρεστος καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὸν πλησίον. Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ κεῖται ἡ μερικὴ ἀλήθεια, ἡ ἐνυπάρχουσα εἰς πάσας τὰς μονομερεῖς θεωρίας ἐκείνας, αἵτινες ἀποδίδουσιν τὴν καλαισθητικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὸ θρησκευτικὸν ἢ εἰς τὸ ἠθικὸν συναίσθημα ἢ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ἡδονήν. Πάντα ταῦτα ἐνυπάρχουσιν εἰς τὴν ζωὴν, κατὰ τὸ μέτρον δὲ τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν ὡς πρὸς ταύτην μετέχουσι τῆς καλαισθητικῆς ἐπιδράσεως. Ὅπως δὲ αἱ θρησκευτικαὶ καὶ αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι δεσπόζουσι τῆς ζωῆς, οὕτως ἀναφαίνονται αὗται μετὰ μεγίστης ἐπιβολῆς καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς τέχνης ἰδεατὴν ἀναπαράστασιν τῆς ζωῆς. Πλήν, ἡ αἰσθητικὴ ἐποπτεία δὲν συμμετέχει μόνον τῆς ἐξε-

λίξεως τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἰδεῶν, ὡς εὐρισκομένη μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων τῶν ἰδεῶν τούτων, ἀλλ' εἶνε— καὶ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ συνίσταται ἡ ὑψίστη σημασία της —ἐν τῇ ἰδιαιτάτῃ ὑποστάσει της ἐναργὲς τεκμήριον τῆς **ἀντικειμενικῆς ἀξίας** πάντων τῶν πνευματικῶν περιεχομένων τῆς ζωῆς. Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς εἰς τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα, ἡ ἐν λόγῳ ἀντικειμενικὴ ἀξία εἶνε ἡ πηγὴ τοῦ ἠθικοῦ κριτηρίου· ὡς πρὸς δὲ τὰς ἐπὶ τούτου ἐρειδομένας ὑποθέσεις περὶ τῆς αἰτίας καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ Σύμπαντος ἡ τελικὴ ἀφετηρία τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν. Πρὸς ἀμφοτέρας συνάδουσα ἡ αἰσθητικὴ κοσμοθεωρία στηρίζεται ἐπὶ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι ἕκαστον πνευματικὸν περιεχόμενον τῆς ζωῆς κέκτηται αὐτοτελῆ ἀξίαν, καθοριζομένην ὑπὸ τῆς ἰδίας του σημασίας, δι' ἧς δύναται γὰ διεκδικήσῃ τὰ αναφαίρετα δικαιώματά του ἐν τῇ μηδέποτε τερματιζομένῃ καὶ κατ' ἀκολουθίαν αἰδίῳ διαδοχικῇ ἀκολουθίᾳ τῶν προϊόντων τοῦ πνεύματος. Ἐν τούτοις πᾶν ὅ,τι ἡ φιλοσοφικὴ μορφή ἀποκτᾷ τὸ πρῶτον διὰ τῶν ποικίλων παρεμβάσεων τῶν ἐννοιῶν ἐνυπάρχει ἐν τῇ αἰσθητικῇ ἐποπτείᾳ μὲ τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῆς πραγματικῆς ζωῆς.

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

I. Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ὕλης.

1. Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς οὐσίας καὶ τοῦ προβλήματος τῆς ὕλης.....	Σελ.	3
2. Ποιοτικὴ καὶ ποσοτικὴ θεωρία τῶν στοιχείων..	»	5
3. Ἡ ἐν τῇ μηχανικῇ θεωρία ἐννοία τῆς ὕλης. α'. Θεωρία τῆς συνοχῆς καὶ θεωρία τῶν ἀτόμων.	»	8
β'. Γεωμετρικὴ καὶ δυναμικὴ ἀτομιστικὴ.....	»	17
4. Σχέσεις μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν καὶ τῆς ἐποπτείας ἐν τῷ προβλήματι τῆς ὕλης.....	»	21
5. Ἐλεγχος ἐνοστάσεων τινῶν ἀφορῶσων εἰς τὸ πρό- βλημα τῆς ὕλης. α'. Φιλοσοφικαὶ ἐνοστάσεις.....	»	27
β'. Ἐνοστάσεις τῶν φυσικῶν ἐκιστημῶν.....	»	29

II. Ἀρχαὶ τῆς φυσικῆς αἰτιότητος.

1. Σχετικότης τῆς κινήσεως. Κινητικὴ καὶ δυναμικὴ.	»	37
2. Φερονομικαὶ ἀρχαί.....	»	40

3. Δυναμικαὶ ἀρχαί.

α'. Γενικὸς χαρακτήρ τῶν δυναμικῶν ἀρχῶν . . .	Σελ.	41
β'. Νόμος τῆς ἀδρανείας	»	44
γ'. Νόμος τῶν κεντρικῶν δυνάμεων	»	46
δ'. Νόμος τῆς ἀντιδράσεως	»	48
ε'. Νόμος τῆς συνδέσεως τῶν δυνάμεων	»	50
στ'. Αἱ δυναμικαὶ ἀρχαὶ ὡς ὑποθέσεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν	»	51
4. Περὶ ἐνεργείας	»	55

III. Κοσμολογικὰ προβλήματα.

1. Γενικὸν ζήτημα ἀφορῶν εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ Σύμπαντος	»	64
2. Ἀρχὴ τῆς σταθερότητος καὶ τῆς ἐξελιξεως	»	66
3. Ἡ φύσις ὡς ἀντικείμενον καὶ ὡς σκοπὸς τῆς ἐξελιξεως. Τελεολογία καὶ ὕλοζωισμὸς	»	76

IV. Βιολογικὰ προβλήματα.

1. Σταθερότης καὶ ἐξέλιξις τῶν μορφῶν τῆς ζωῆς. Ἀρχικὴ γένεσις	»	81
2. Ζωικαὶ λειτουργίαι τῶν στοιχειωδῶν ὀργανισμῶν.	»	87
3. Περὶ τῆς τριπλῆς ἐρμηνείας τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς	»	92
4. Ἐξέλιξις τῶν συνθέτων ζωικῶν μορφῶν. Γένεσις διὰ γονιμοποιήσεως	»	98
5. Σύνδεσις τῶν μερῶν ἐν τοῖς συνθέτοις ὀργανισμοῖς.	»	103
6. Πρόβλημα τῆς ὀργανικῆς μεταβλητικότητος, Καταμερισμὸς τῶν ὀργάνων καὶ τῶν λειτουργιῶν . .	»	107
7. Τὸ πρόβλημα τῆς κληρονομικότητος. Περιοδικότης τῆς ἐξελιξεως	»	121
8. Περὶ τῆς αὐτορρυθμίσεως τῶν λειτουργιῶν ἐν τῷ ὀργανισμῷ. Περὶ τῆς μηχανικότητος (Mechanisierung) τῶν ζωικῶν λειτουργιῶν	»	133

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

I. Πνεύμα καὶ φύσις.

1. Συνείδησις.

α'. Ἐμπειρική ἔννοια τῆς συνειδήσεως.....	Σελ.	139
β'. Περὶ τῶν βαθμῶν τῆς συνειδήσεως.....	»	143
γ'. Ὁ βαθμὸς τῆς συνειδήσεως ὡς ψυχολογικὴ καὶ μεταφυσικὴ βοηθητικὴ ἔννοια.....	»	145
2. Ἡ φύσις ὡς προκαταρκτικὴ βαθμὶς τοῦ πνευματικοῦ εἶναι.....	»	148

II. Ἀτομικὴ ψυχὴ.

1. Περὶ τοῦ ἐνιαίου τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως.....	»	151
2. Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς ψυχικῆς ἐξελιξεως.		
α'. Περὶ τοῦ συνειρμοῦ τῶν παραστάσεων.....	»	154
β'. Ὁρμέφυτον καὶ συνειρμὸς.....	»	159
γ'. Διανοητικαὶ μορφαί, Νόησις καὶ φαντασία..	»	162
δ'. Διανοητικαὶ λειτουργίαι τῶν ἐκουσίων ἐνεργειῶν.....	»	166
ε'. Γενετικὸς συνειρμὸς τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν..	»	169
3. Ἀρχαὶ τῆς πνευματικῆς αἰτιότητος.....	»	172
4. Ψυχοφυσικὴ τοῦ πνευματικοῦ βίου ἐπισκόπησις.		
α'. Γενικὴ ἔννοια τῆς ψυχῆς.....	»	178
β'. Ἐφαρμογὴ τοῦ ψυχοφυσικοῦ παραλληλισμοῦ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς πνευματικῆς ἐξελιξεως.	»	187

III. Ἐξελικτικαὶ μορφαὶ τοῦ καθολικοῦ πνεύματος.

1. Γενικὴ ἔννοια τοῦ καθολικοῦ πνεύματος.....	»	191
---	---	-----

2. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὄργανισμοῦ	Σελ. 196
3. Ἐννοια τοῦ συνολικοῦ προσώπου (Gesamtpersönlichkeit)	» 204
4. Γενικὴ ἐξέλιξις τῶν πολιτειακῶν μορφῶν	» 209

IV. Ἱστορικὴ ἐξέλιξις.

1. Γενικὴ σημασία τῆς ἱστορίας	» 15
2. Περὶ ἡνικῆς	» 226
3. Θρησκεία	» 243
4. Διδασκαλικὴ θεωρησις	» 255

Συμπληρωματικὸς πίναξ οὐσιωδῶν παροραμάτων τοῦ πρώτου τόμου.

Σελ.	στίχ.	ἀντί :	γράφε
109	16	καὶ τυπικῆς,	καὶ τοπικῆς.
149	21	ὅποια,	ὅποια
326	12	ὡς εἰς τὴν ἀπλουστά- την,	ὡς συμβαλλομένη εἰς τὴν κτλ.
386	30	Affelste,	Affekte
390	14	dar,	das.
400	40	Aktualitätsidr,	Aktualitätsidee.
402	30	καταναλισκομένου,	καταναλισκομένην.
403	22	πολύμορφος,	πολύμορφος
403	25	ἀφετηρέα	ἀφετηρία
410	18	ἀνατροφήν,	ἀναστροφήν.
434	28	ein Fürsichsein,	Fürsichsein.
437	7	Hypostatierung,	Hypostasierung.
437	17	unräumlich,	unräumlich.
447	38	ἐξαρτηθεῖσα εἰς καθο- λικήν,	ἐξαρθεῖσα εἰς καθολικὴν.
331	ἐν τῇ ὑποση- μειώσει,	ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς θεω- ρίας,	ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν ὁπαδῶν τῆς θεωρίας.